

AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA INSON FAOLIYATI INTELLEKTUALLASHUVINING IJTIMOIIY-FALSAFIY TAHLILI

Mirzaxolov Nodirbek Tojiboyevich

Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi

E-mail: nodirbek_mustafo@mail.ru

Tel: +998939490719

Annotatsiya. Maqolada axborotlashgan jamiyatda inson aqliy faoliyatining intellektuallashuvi natijasida yuzaga keladigan jarayonlar, jumladan, mehnat, aqli mashinalarning inson mehnatini yengillashtirish bilan birga, insonning o'z-o'ziga bo'lgan munosabatini qaytadan ko'rib chiqish, mehnatning intellektuallashuvining ishlab chiqarish sifati va samaradorligiga ta'siri, axborotlashgan jamiyat muammolari tizimli tahlil asosida ochib berilgan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, axborot, axborotlashgan jamiyat, mehnat, axborot inqilobi, noosfera, kompyuter, robot, texnika, axborot texnologiyalari, axborot xavfsizligi.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ИНТЕЛЛЕКТУАЛИЗАЦИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ИНФОРМАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ

Мирзахолов Нодирбек Таджибоевич

Наманганский государственный университет Исследователь

E-mail: nodirbek_mustafo@mail.ru

Tel: +998939490719

Аннотация. В статье рассматриваются процессы, возникающие в результате интеллектуализации мыслительной деятельности человека в информационном обществе, в том числе труда, наряду с упрощением человеческого труда разумными машинами, переосмыслением отношения человека к себе, влиянием интеллектуализации труда на качество и эффективность производства, на основе системного анализа раскрываются проблемы информационного общества.

Ключевые слова: искусственный интеллект, информация, информационное общество, труд, информационная революция, ноосфера, компьютер, робот, техника, информационные технологии, информационная безопасность.

SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF INTELLECTUALIZATION OF HUMAN ACTIVITY IN THE INFORMATION SOCIETY

Mirzakholov Nodirbek Tadzhiboevich

Namangan State University Researcher

E-mail: nodirbek_mustaf@mail.ru

Tel: +998939490719

Annotation. The article discusses the processes that arise as a result of the intellectualization of human mental activity in the information society, including labor, along with the simplification of human labor by intelligent machines, the rethinking of a person's attitude towards himself, the influence of labor intellectualization on the quality and efficiency of production, problems are revealed on the basis of system analysis information society.

Key words: artificial intelligence, information, information society, labor, information revolution, noosphere, computer, robot, technology, information technology, information security.

Kirish

XXI asr zamonaviy tamaddun rivojining o'ziga xos bosqichi va shunga mos holda jamiyat qiyofasining o'zgarishi davri bo'lib bormoqda. Ijtimoiy rivojlanishda bilimning ahamiyati oshib borayotgani yangi model – sun'iy intellekt [1] ning hosilasi bo'lgan axborot kommunikatsiya texnologiyalarining keng miqdorda yo'lga qo'yilishi asoslangan bilim jamiyati paydo bo'lishiga olib keldi.

Inson va uning qiziqishlari ustuvor qadriyatga aylanib, ijtimoiy institutlarning faollashuvi, xususiy manfaat va intilishlarga ega bo'lgan insonning mavjud tizim bilan aloqasi, o'zaro ta'siri kuchayishi, zamonaviy fuqarolik jamiyati qiyofasi va tizimini belgilovchi yangi, bunyodkor jarayonlar rag'batlantirilishiga zamin bo'lmoqda. Axborotlashgan boshqaruv va tashkillashuv, ijtimoiy taraqqiyotning harakatlantiruvchi kuchi sifatida jamiyat taraqqiyotini yangi sivilizatsiya tomon yuksalmoqda.

Adabiyotlar tahlili va metodlar

Industrial jamiyatning asosi bo'lgan kapital va mehnat axborotlashgan jamiyatda o'z o'rnini axborot va bilimga bo'shatdi. 1981 yilda ilk shaxsiy kompyuter paydo bo'lishi [2] bilan boshlangan axborot inqilobi (kompyuter

inqilobi deb ham ataladi) dunyoning aksariyat mamlakatlarida inson turmush tarzi va mehnati xususiyatini tubdan o'zgartirdi [3].

1991 yilda internet paydo bo'lganidan so'ng kompyuter inqilobi va internet tarmog'ining rivojlanishi chegaralardan boshqa hamma narsa mavjud bo'lgan yangi axborot maydonini vujudga keltirdi.

Mehnatni avtomatlashtirish davrida informatika insonni turg'un, katta mehnat sarfini talab etuvchi, og'ir jismoniy va aqliy mehnatdan xalos etdi, inson tafakkurini kuchaytirdi. Informatika mehnatning juda ko'p turlari samaradorligini keskin oshirish imkonini berdi, insonni yangi hodisalar doirasiga, yangi bilim sohalariga, jumladan, noosfera [4] olib kirdi. Inson mehnati intellektual mazmun kasb etib, mehnatning intellektuallashuvi axborotlashgan jamiyatdagi mehnatning o'ziga xos jihatlaridan biriga aylandi [5].

Muhokama va natijalar

Axborot jamiyatining ishchilari mashinaga tobe bo'lmay, ishga erkin, oqilona yondashdi, muayyan mahorat va bilimga ega bo'ldi. Bu jarayon hozir ham davom etmoqda. Inson mehnatining intellektuallashuvi uning "ilmiy"lashishida aks etib, ishlab chiqarishda foydalaniladigan bilimlar tarkibida ilmiy bilimlar salmog'i oshib bordi. Mehnat jarayonida ilmiy bilimlardan foydalanilishi, mehnatning intellektuallashuvi, ishchining bevosita texnologik jarayondan erkinligi darajasining ortishi insonning ijodkorlik qobiliyatini namoyon etishiga imkoniyat yaratdi va uning mehnatiga ijodiy mazmun baxsh etdi. Mehnat sharoiti yaxshilanib, ishlab chiqarishni axborotlashtirish va avtomatlashtirishning rivojlanishiga qarab, ishchining ijodi ham takomillashdi. Qayta tuzish qiyin bo'lgan dasturlar yordamida boshqariladigan robotlar faoliyat ko'rsatgan davrda inson o'z inson o'z ish joyidan erkin bo'lmagan va uning ijodiy yondashuvi cheklangan bo'lsa, adaptiv boshqaruvli robotlar ish tizimlarini tez tuzatish imkonini berdi [6]. Natijada ishchilar o'z ijodiy salohiyatini erkin namoyon etishlari uchun bo'sh vaqtga ega bo'lishdi. Intellektual funksiyalarni texnik boshqarish vositalariga ega robotlarning yaratilishi xodimlarning yangi

texnologiyalar va texnika vositalarini takomillashtirish va kashf etish bo'yicha ijodiy qobiliyatlarini namoyon etishlari hamda ishlab chiqarish jarayonini oqionalashtirilishi uchun sharoit yaratdi. Aqliy mehnatning ahamiyati va salmog'i oshib, axborot texnikasi insonni og'ir va mazmunsiz jismoniy mehnatdan insonni ozod qildi. O'tmishda mehnat inson ehtiyojlarini qondirish uchun tabiiy va ijtimoiy kuchlarni o'zgartirish jarayoni sifatida, insonning mehnat predmeti bilan bilvosita aloqasi kuchayishi bilan tavsiflangan bo'lsa, axborot texnologiyasining rivojlanishi mehnatkashlar ma'lumot va malaka darajasining o'sishiga, ishlab chiqarishda yuqori malakali mutaxassislar miqdorining ko'payishiga va past malakali kasblar sonining kamayishiga olib keldi. Eng quvonarlisi, mehnat unumdorligiga mehnatning og'irlashishi natijasida emas, balki ishning oqilona bajarilishi natijasida erishildi. Mehnat jarayoni ijodiy faoliyat turiga, insonning o'z qobiliyatini namoyon etish vositasiga aylanib, mehnatning insonparvarlashuvi sodir bo'ldi. Ishlab chiqarishni axborotlashtirish va avtomatlashtirish ishchilar va xizmatchilarga turli talablar qo'yib, ularni bevosita ishlab chiqarish jarayonidan olib chiqdi va bu jarayon bilan bir qatorda turuvchi sub'ektlarga aylantirdi. Bir kasbiy faoliyatdan boshqa kasbiy faoliyatga o'tish uchun qo'shimcha imkoniyatlar paydo bo'ldi.

Mehnat ijtimoiy yoki shaxsiy zaruriyatga qarab o'zgaruvchi jo'shqin xususiyat kasb etdiki, bu standartlashtirilgan ommaviy ishlab chiqarishdan moslashuvchan, ya'ni ko'p o'zgaruvchi, iste'molchilarning ommaviy ehtiyojlariga yo'naltirilgan ishlab chiqarishga o'tishda muhim ahamiyatga egadir.

Bugun dunyoda har qanday mamlakatning geosiyosiy obro'si uning ilmiy-texnik salohiyati, xususan, olim va injenerlari mehnatining axboriy-texnik ta'minlanganlik darajasi bilan belgilanmoqda. Axborotni jamiyatning strategik yo'nalishi, mamlakat rivojlanish darajasini aniqlaydigan resurs sifatida tushunish odatiy holga aylanib, jamiyatni industrial rivojlanish ko'rinishidan axborotlashgan ko'rinishiga o'tishi ta'minlanmoqda.

XXI asrga ziyoli inson sifatida faqat axborot texnologiyalarini yaxshi bilgan taqdirda qadam qo'yish mumkin. Chunki insonlarning faoliyati o'z vaqtida

axborotga ega bo'lishi va undan foydalana olishi bilan bog'liq. Barcha sohalarning zamonaviy mutaxassislari axborotlashgan oqimda erkin harakatlanishi uchun axborotni olish, qayta ishlash va uni kompyuterlar, telekommunikatsiyalar va boshqa aloqa vositalarida foydalanishni bilishi talab etiladi. Axborotlashgan jamiyatda informatsiya, ijodiyot va intellektual texnologiyaning ahamiyati ortib, kompyuter, lazer texnikasi, biotexnologiya, gen injeneriyasi, televideokommunikatsiya, informatika, elektronika taraqqiyoti bilan bog'liq mavjud bo'ladi [7]. Bu jamiyatda asosiy e'tibor mashinalarni o'zgartirishga emas, balki inson ongi, axloqi, ma'naviyati va madaniyatini o'zgartirishga qaratiladi. Jamiyatni rivojlantirishda asosiy harakatlantiruvchi kuch moddiy mahsulot emas, balki axborot ishlab chiqarish bo'ladi.

Bugungi kunda sun'iy intellektning amaldagi to'rtta turi mavjud. Birinchisi, reaktiv mashinalar. Bunga 1990-yillarda jahon chempioni G.Kasparovni yutgan shaxmat dasturi bilan jihozlangan "Deep Blue" kompyuteri misol bo'la oladi. "Deep Blue" kompyuteri shaxmat doskasidagi figuralarni tanib olish va prognoz qilish xususiyatiga ega bo'lgan. Ikkinchisi, chegaralangan xotira bo'lib, avtonom transport vositalarida karor kabul qilishning ma'lum bir funksiyalari shu tariqa ishlab chiqilgan. Olib borilgan kuzatuvlardan kelgusida amalga oshiriladigan xarakatlar to'g'risida axborot olish uchun foydalaniladi. Bu kuzatuvlar doimiy saqlanmaydi. Uchinchisi, tafakkur mashinasi bo'lib, boshqa insonlarning qaror qabul qilishlariga ta'sir qiluvchi o'z e'tiqodlari, istaklari va niyatlari borligini tushunib yetishga tegishlidir. To'rtinchisi, o'z-o'zini anglab yetish. Sun'iy ongning paydo bo'lishi yozish tizimlarini yaratish va kvant darajasida axborotlarni deyarli abadiy saqlashni o'z ichiga oladi. O'z-o'zini anglaydigan mashina o'zining joriy holatini tushunadi va boshqalar nimani his qilayotganini aniqlash uchun ma'lumotlardan foydalanadi [8].

Keyingi o'n yillikda axborot texnologiyalarining imkoniyatlari yuksak darajada takomillashishi va yuksalishi, yuqorida qayd etilgan sun'iy intellektning ko'plab turlari vujudga kelishi aniq. Shu nuqtai nazardan, axborot xavfsizligini ta'minlash hukumat miqyosida ko'riladigan vazifalardan biriga aylandi.

Axborot insonlarning bir-biriga ta'sir o'tkazish vositasiga aylangani bois, 2003 yil 11 dekabrda "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonun e'lon qilindi [9]. Bundan ko'zlangan maqsad axborotlashtirish, axborot resurslari va axborot tizimlaridan foydalanish sohasidagi munosabatlarni tartibga solish edi. Sun'iy intellekt texnologiyalarini samarali qo'llash [10]dan ko'zlangan maqsad esa sun'iy intellekt texnologiyalari asosidagi innovasion biznes-modellar, mahsulotlar va xizmat ko'rsatish usullarini rivojlantirish uchun qulay va maqbul ekotizim yaratishdir.

XULOSA

Xullas, hayotiy muhim ahamiyatga ega bo'lgan milliy manfaatlar – millatning madaniy-tarixiy birlik sifatida o'zini o'zi saqlay olishi, milliy qadriyatlar, ijtimoiy va davlat institutlarining himoyalangani, davlat suvereniteti hamda shaxs, jamiyat va davlatning barqaror rivojlanishini ta'minlash masalalari sun'iy intellekt hamda axborotlashuv jarayonlari bilan uzviy bog'liqdir.

Adabiyotlar

1. Хант Э. Искусственный интеллект. – Москва: Мир, 1978. – С. 5.
2. Gulomov S., Begaliev B. Informatika va axborot texnologiyalari. – Toshkent: Fan, 2010. – B. 5-6.
3. Шабров О. Компьютерная революция. В 2 т. Т.1. / Рук. проекта Г.Семигин. - Москва: Мысль, 1999. – С. 539-540.
4. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере / Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление. – Москва.: Наука, 1991. – С. 235-244.
5. Филипова И. А. Искусственный интеллект и трудовые отношения: социальные перспективы и тенденции правового регулирования // Российская юстиция. 2017. № 11. С. 67.
6. Архипов В. В., Наумов В. Б. О некоторых вопросах теоретических оснований развития законодательства о робототехнике: аспекты воли и правосубъектности // Закон. 2017. № 5. С. 169–170.

7. Логический подход к искусственному интеллекту. - Москва: Мир, 1990. – С.
8. Тешабаев Т., Гулямов С.С. Хайитматов У.Т., Аюпов Р.Х. Рақамли иқтисодиёт ва дастурлаш асослари. Изоҳли луғат. – Тошкент: Davr Matbuot Savdo, 2021. – Б. 33.
9. Ўзбекистон Республикасининг 2003 йил 11 декабрдаги 560- II-сон “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги Қонуни. – Тошкент: 2003.
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 августдаги “Сунъий интеллект технологияларини қўллаш бўйича махсус режимни жорий қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-5234-сон Қарори. – Тошкент: Халқ сўзи газетаси, 2021 йил 27 август.